

Kalbų įvairovė Europos integracijos procese

Rasa Klimaitė

Lietuvos teisės universitetas,
Politologijos katedra,
Ateities g. 20,
LT-08303 Vilnius,
el. paštas noell37@hotmail.com

Straipsnyje nagrinėjamas kalbų įvairovės Europoje fenomenas bei jo įtaka individo ir tautos identitetui. Analizuojama šio reiškinio prigimtis bei perspektyvos vis labiau išibėgėjant Europos integracijos procesui. Europos Sąjungos vykdoma kalbos politika analizuojama ir vertinama instituciniu, teisiniu, ekonominiu bei kultūriniu aspektu. Siekiama nubrėžti išsiplėtusios Europos Sąjungos kalbos politikos gaires.

Raktažodžiai: kalbų įvairovė, nacionalinė kalba, tautinis identitetas, tautinė valstybė, kalbos politika, oficialiosios kalbos, darbo kalbos, kalbų lygiateisiškumo principas

ĮVADAS

Europą galima apibūdinti kaip daugybę per pastaruosius kelis šimtmečius susikūrusių *tautinių valstybių*, kurių esminis bruožas – *politinis suverenitetas*. Būtent jis yra didžiausias sunkumas įgyvendinant drąsų pastarųjų penkių dešimtmečių projektą – Europos šalių integraciją, kuri numato, jog dalį savo suverenių teisių tautinės valstybės turi perleisti viršvalstybinėms Europos Sąjungos institucijoms. Integracijos sėkmė ekonomikos srityje, kurioje Europos valstybės pirmiausia ir pabandė apriboti savo teises vardan bendrų tikslų, paskatino siekti įgyvendinti šį procesą ir kitur: politikoje, teisėje, finansuose ir pan. Apie iškilusias problemas ar nesutarimus dėl to, kaip vyksta integracija šioje srityse, dažniausiai ilgai ir nuodugnai diskutuoja tiek politikai, tiek plačioji visuomenė. Tačiau labai nedaug dėmesio susilaukia integracijos poveikis Europos kalboms, nors akivaizdu, kad kalbos turi ir turės ištis didelės įtakos šiam procesui.

Kalbų įvairovė nėra specifinė Europos ar tik šio laikmečio problema. Ji egzistuoja per visą žmonijos istoriją, puikiai atspindėdama žmonių bendruomenių – tautų – gausą ir kiekvienos jų individualumą. Tačiau būtent dabar, prasidėjus Europos šalių vieningumui, tapo akivaizdu, kad *kalbų įvairovė yra ne tik vertybė, bet ir kliūtis*. Europos piliečiai kalba daugybe įvairių kalbų, tačiau norėdami įgyvendinti bendrus (ekonominius, politinius ir kt.) projektus jie turi surasti bendrą, visiems suprantamą kalbą, kuri taptų visuotine komunikacijos priemone. Štai čia ir iškyla svarbiausias klausimas: ar šia komunikacijos priemone turėtų tapti *viena* kuri kalba, ar priešingai – reikėtų skatinti žmones mokytis kuo daugiau kalbų ir taip išsaugoti dabartinę kalbų įvairovę.

Ši kalbų problema sudėtinga tuo, kad jos negalima išspręsti pragmatiškai. Problemos priežastys glū-

di šiandieninių Europos valstybių formavimosi procese, kai šios valstybės susikūrė kaip *tautinės* struktūros, ir daugeliui jų *nacionalinė kalba* buvo ypač svarbus veiksnys politinio šalies vienijimosi eigoje. Kalba ir šiandien daugeliui valstybių bei daugeliui žmonių išlieka vienu svarbiausiu tautinio identiteto simboliu. Šio fakto negalima nepaisyti siekiant, kad integracija Europoje vyktų sėkmingai. O ji gali būti sėkminga tik tol, kol žmonės manys, jog buvimas „Europos piliečiu“ netrukdo likti individualiu. Todėl suprantama, kad kalbų klausimo negalima spręsti pragmatiškai, t. y. paprasčiausiai apsiribojant viena kalba.

Šio klausimo sudėtingumą bei svarbą įvertino ir integracijos proceso kūrėjai, nustatydami Sąjungos prioritetus kultūros srityje. Europos Bendrijos sutarties 151 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad „Bendrija prisideda prie valstybių narių kultūrų klestėjimo, tai pat gerbia jų tautinę ir regioninę įvairovę, kartu iškeldama bendrą kultūros paveldą“, o Europos Sąjungos sutarties 6-ame straipsnyje pažymima, jog „Sąjunga gerbia savo valstybių narių [...] tautinį identitetą“. Neatskiriama tautinio identiteto dalis yra ir kalba, todėl kalbų įvairovės išsaugojimą taip pat galima laikyti prioritetiniu Sąjungos tikslu kultūros srityje. Tai patvirtina ir Sąjungos sprendimas įkurti specialią instituciją (Generalinį Direktoratą), kuris rūpinasi visais su kalbomis susijusiais klausimais.

Apibendrinant jau pasakytus dalykus, galima teigti, kad kalbų įvairovė – tai vertybė, ne tik istorine, politine ar kultūrine, bet ir teisine prasme. Vis dėlto ši įvairovė yra nemenka kliūtis tiek Sąjungos institucijoms, kurioms tenka spręsti su vertimu susijusias finansines bei organizacines problemas, tiek svarbiausiam Sąjungos tikslui – bendrajai rinkai, kurioje kalbų įvairovė šiek tiek riboja asmenų, prekių bei paslaugų judėjimą.

SOCIOKULTŪRINIAI KALBŲ ĮVAIROVĖS ASPEKTAI

Pasaulyje išgalėjusią kalbų bei kultūrų įvairovę daugelis suvokia kaip natūraliai egzistuojantį dalyką, ir tik retas kuris susimąsto apie šio reiškinio atsiradimo priežastis, jo mastą, veikimo mechanizmą, o svarbiausia – apie jo vertę žmonėms. Suvokti šį fenomeną tampa ypač aktualu pastaruoju metu, kai visas gyvenimo sritis, taip pat kalbą, vis labiau užvaldo priešingas – globalizacijos – reiškinys. Kalbų įvairovė šiame visuotinio mobilumo amžiuje vis dažniau suvokiama kaip kliūtis tiek žmonių tarpusavio bendravimui, tiek vis glaudesniai valstybių bendradarbiavimui. Todėl logiškas ir neišvengiamas atrodytu toks šios problemos sprendimas: pasirinkti vieną kurią kalbą (neabejotinos lyderės poziciją šiuo metu užima anglų kalba), kuri ir taptų globaline komunikacijos priemone. Visos kitos kalbos pamažu išnyktų kaip nereikalingas balastas. Nors šitoks problemos sprendimas atrodo labai parankus, tačiau iš esmės jis yra nulemtas siauro ir vienpusio požiūrio į kalbą *tik* kaip į komunikacijos priemonę, pamirštant daugialypę kalbos prigimtį ir jos įtaką formuojantis individo bei tautos identitetui.

Plačiai paplitęs stereotipas – vertinti kalbą tik kaip žmonių bendravimo ir tarpusavio susižinojimo priemonę. Nors ši – *komunikacinė* – kalbos funkcija neabejotinai yra labai svarbi, tačiau tikrai ne vienintelė. Būtina suvokti, kad kalbos poveikis žmogui apima kur kas daugiau nei informacijos perteikimą. Kalba – tai pirmiausia mąstymo instrumentas [5: 20]. Išstisus šimtmečius trunkantis mąstymo ir kalbos sąsajos tyrinėjimas iš tiesų yra labai reikšmingas, nes būtent šis ryšys atspindi ypatingą kalbos reikšmę kiekvieno žmogaus gyvenime: *kalba yra vienas pagrindinių faktorių, nulemiančių identiteto – individualaus ar kolektyvinio (t. y. tautos) – formavimąsi* [10: 10]. Kiekviena kalba, net ir mažiausia, išreiškia tam tikros etninės grupės „dvasią“, todėl galima teigti, jog šalia kitų faktorių, formuojančių kiekvienos tautos identitetą (tokių kaip geografiniai, istoriniai-politiniai, psichologiniai, religiniai ir kt. ypatumai), kalbos vaidmuo šiame procese yra ypatingas – ji yra ne tik komunikacijos priemonė, bet ir kolektyvinio identiteto simbolis.

Nacionalinių kalbų atsiradimas Europoje buvo lemiamas faktorius suverenių Europos valstybių, taigi ir pačios Europos, kaip ją dabar suprantame, susiformavimo procese. Europos – daugiataučio ir daugiakalbio kontinento – atsiradimą labai aiškiai žymi ne tik istoriniai-politiniai, bet ir lingvistiniai procesai. Kalbų įsitvirtinimas aiškiose teritorinėse ribose dažnai pateikiamas kaip svarus argumentas, įrodantis, jog kalbinis pamatas buvo viena svarbiausių prielaidų nacionalinių valstybių kūrimuisi Europoje [10: 13]. Nors kalbų gausa ir trukdė žmonėms laisvai

bendrauti, tačiau tuo pat metu šis reiškinys leido nusistovėti gyvenvietėms, rasti tautoms ir gimti tautinio tapatumo jausmui [4: 310].

Taigi nors kalbos turėjo ypatingos reikšmės formuojantis nacionalinėms valstybėms, tačiau neaišku, ar šis tautos ir kalbos ryšys išliks toks pat glaudus ir ateities Europoje, kurioje tautinės valstybės jau nebebus pagrindinės žaidėjos ir kur tautinį identitetą pamažu keis europietiškas.

Penkis dešimtmečius trunkantį Vakarų Europos valstybių vienijimąsi neabejotinai galima laikyti sėkmingu projektu. Tai įrodo ir nemažas skaičius šalių kandidačių, norinčių prisijungti prie šio „klubo“ – Europos Sąjungos. Vis dėlto integracija turi ir savo „kainą“: dalį suvereniteto (o tai reiškia – ir nacionalinio identiteto) valstybės narės turi atiduoti organizacijai, į kurią jungiasi. Tokia „kaina“ ne visais atvejais yra priimtina.

Nors dėl pačios integracijos idėjos abejonių praktiškai niekam nekyla, tačiau suverenių galių perdavimą Europos Sąjungai valstybių narių piliečiai toli gražu ne visada vertina palankiai [6: 32]. Tai paaiškina tuo, jog Europos Sąjunga – net ir integruočiausias jos pirmasis ramtis – yra *tautų ir tautinių valstybių* bendrija [2: 90], taigi ir jos piliečių identitetas yra *tautinio* pobūdžio, t. y. pirmiausia susijęs su gyvenamąja vieta, regionu ar valstybe. Europietiškas identitetas tik papildo nacionalinį, tačiau negali (bent jau kol kas) jo pakeisti.

Žinant, jog tautinio identiteto formavimuisi ypatingos reikšmės turi nacionalinė kalba, šį faktorių būtų galima išnaudoti stiprinant su Europa susijusį piliečių tapatumo jausmą [10: 20]. Išsaugoti kalbinę ir kultūrinę Europos šalių įvairovę tampa ypač svarbu šiuo metu, kai siekiant bendro tikslo – integracijos – vis daugėja sričių ir klausimų, kuriuose sprendimo teisė perleidžiama Sąjungos institucijoms, ir kai valstybėms narėms tenka atsisakyti vis daugiau simbolinę reikšmę turinčių tautinės valstybės elementų (pavyzdžiui, nacionalinės valiutos pakeičiamos bendrąja valiuta – euru). Todėl suprantama, jog dažnai Europos Sąjunga paprastų piliečių yra vertinama kaip tolimas ir svetimas „Briuselio biurokratinis mechanizmas“ [2: 89]. Norint sukurti vadinamąjį *Europos identitetą*, t. y. siekiant išlaikyti žmonių norą būti šioje organizacijoje, būtina gerbti, saugoti ir puoselėti kiekvienos šalies ar regiono kultūrinį savitumą. Tai leistų sukurti *kultūrinį* Europos identitetą, kuris savo ruožtu taptų prielaida *politiniam* europiečių identitetui formotis [7: 48]. Taigi pagarba nacionalinėms kalboms galėtų būti svarbus veiksnys kuriant „piliečių Europą“.

KALBOS POLITIKA EUROPOS ŠALYSE

Nemažai europiečių yra įsitikinę, jog daugiakalbystė Europos valstybėse yra retas, gal net išimtinis atve-

jis. Tokį mąstymą nulėmė europietiškos *tautinės valstybės* ideologija, įsigalėjusi XIX amžiuje ir vis dar tebedaranti stiprų poveikį. Pagal šią ideologiją, nacionalines valstybes Europoje sukūrė homogeninės tautos, todėl kiekviena tokių valstybių turėtų turėti *vieną* nacionalinę kalbą [5: 21]. Tačiau išskyrus vienintelę išimtį – Islandiją, – kuri dėl savo ypatingos geografinės padėties yra idealus uždaros nacionalinės valstybės pavyzdys, visose Europos valstybėse kalbų ir kultūrų įvairovė egzistuoja *de jure* ar bent jau *de facto* [5: 21, 10: 37]. Svarbiausia to priežastis yra ne migracijos procesas, o istoriškai susiklostęs faktas, kad politinės valstybių sienos beveik niekada nesutampa su „kalbinėmis sienomis“ [5: 22]. Taigi idėja apie kultūrinį ir kalbinių požiūriu homogeninę valstybę Europoje praktiškai yra utopija.

Pagal tai, kiek kalbinių bendruomenių yra šalyje ir koks kalbinių mažumų santykis su pagrindine grupe, galima išskirti tris kalbinius Europos šalių modelius [8: 14]:

- santykinai homogeniškos valstybės (pvz., Portugalija, Airija);

- valstybės, kuriose kalbinės mažumos sudaro iki 10% visų tos šalies gyventojų (pvz., Danija, Vokietija, Suomija, Graikija, Italija, Olandija, Austrija, Švedija, Didžioji Britanija);

- daugiatautės ir daugiakalbės valstybės, kuriose kalbinės mažumos sudaro daugiau nei 10% visų tos šalies gyventojų (pvz., Belgija, Prancūzija, Ispanija).

Beveik visose šalyse kalbinių grupių padėtis reglamentuojama laikantis principo, jog aukščiausias statusas suteikiamas didžiausią tos šalies gyventojų dalį sudarančios bendruomenės kalbai. Pagal tai, kokios teisės suteikiamos kalbinėms mažumoms, galima išskirti tris Europos valstybių (ES narių) tipus [10: 38]:

- 1) oficialiai vienakalbėmis laikomos valstybės,
- 2) oficialiai vienakalbėmis laikomos valstybės, kuriose numatytas specialus kalbinių mažumų teisių reglamentavimas,
- 3) oficialiai daugiakalbėmis laikomos valstybės.

Vienkalbystės principas

Prie šios grupės galima priskirti valstybes, kurių kalbos politikos objektas yra tik nacionalinė kalba, pripažįstant ją *vienintele* oficialiaja tos šalies kalba. Kitaip tariant, siekiama įgyvendinti vienkalbystės principą „viena valstybė – viena kalba“. Vis dėlto net ir šio tipo valstybėse gali būti pripažįstamos kalbinės mažumos, suteikiant joms ribotą (regioninį) statusą ar net imantis šiokių tokių priemonių (tiesa, tik regioniniame lygmenyje) jų išsaugojimui [9: 56]. Šią valstybių grupę dar galima skirstyti į du pogrupius pagal tai, ar šalis iš tiesų yra beveik vienakalbė (pvz., Portugalija), ar vienkalbystę joje siekiama įtvirtinti dėl politinių sumetimų (pvz., Prancūzija).

Kalbinių mažumų teisių reglamentavimas

Vienkalbystė, kaip jau buvo minėta, yra retas reiškinys, todėl daugumai Europos šalių tenka spręsti kalbinių mažumų klausimą. Priklausomai nuo įvairiai susiklosčiusių istorinių ir politinių aplinkybių, šioms mažumoms suteikiama daugiau ar mažiau teisių visuomeniniame gyvenime. Pagal tai, koks statusas valstybėje suteikiamas kalbinėms mažumoms, šios grupės Europos šalis būtų galima suskirstyti į tris pogrupius (turint omenyje, jog toks skirstymas nėra griežtas).

- Kalbinių mažumų teisių apsauga – šiai grupei priskiriamos viena oficialiąją kalbą turinčios valstybės, pripažįstančios kalbinių mažumų egzistavimą ir netgi taikančios įvairias priemones šioms kalboms saugoti bei plėtoti. Vis dėlto šiose valstybėse tautinių mažumų kalboms suteikiamas tik ribotas statusas. Tipiškais pavyzdžiais šioje grupėje galėtų būti Didžioji Britanija bei Olandija.

- Kalbinės autonomijos principas – šiai grupei priklauso viena nacionalinę oficialiąją kalbą turinčios valstybės, kuriose tautinės mažumos turi politinę autonomiją. Dėl šios priežasties ir šių regionų kalbos turi oficialų statusą (t. y. laikomos *regioninėmis oficialiosiomis kalbomis*), be to, kiekvienas toks regionas vykdo savarankišką kalbos politiką. Ryškiausias tokio tipo valstybės pavyzdys – Ispanija; iš dalies šiai grupei galima priskirti ir Italiją.

- Kalbinio federalizmo principas – pagal šį principą visų konkrečioje valstybėje gyvenančių kalbinių bendruomenių kalboms pripažįstamas oficialus statusas nacionaliniame lygmenyje. Dažniausiai šiai grupei priklauso federalistinės santvarkos daugiakalbės valstybės, pavyzdžiui, Belgija ar Šveicarija.

Instituciskai įtvirtinta daugiakalbystė

Šiai grupei priklausančios šalys taip pat turi po kelias oficialiąsias kalbas, tačiau jose kalbos pasiskirsčiusios ne regionais, bet apima visą šalies teritoriją. Iš Europos Sąjungos narių tokios kalbinės sistemos pavyzdžiu galima laikyti Airiją, Suomiją bei Liuksemburgą. Šiose šalyse įstatymiškai įtvirtinta nuostata, kad visos konkrečioje šalyje vartojamos kalbos yra lygiateisės.

KALBOS POLITIKA EUROPOS SAJUNGOJE

Europos Sąjungos kalbos politika labai skiriasi nuo visų kitų tarptautinių organizacijų kalbos politikų. Jungtines Tautas, visas joms pavaldžias struktūras bei kitas tarptautines organizacijas įkūrė *valstybės*, kurios ir yra šių organizacijų subjektai. Europos anglių ir plieno bendrija, o vėliau ir Ekonominė bei Atominė energetikos bendrija taip pat buvo įkurtos tarptautinių sutarčių pagrindu, tačiau šios bendrijos jau buvo tarptautinė organizacija *sui generis*, o tiks-

liau – pirmoji istorijoje viršvalstybinė organizacija, kurios subjektais buvo pripažintos ne tik valstybės, bet ir *asmenys* [1: 2].

Tarptautinių organizacijų atveju bendrauja valstybės, todėl laikomasi taisyklės, jog tokių organizacijų institucijos savo veiklą vykdo pagrindinėmis pasaulio kalbomis (pvz., anglų, prancūzų ir kt.). Dažniausiai tokių organizacijų kalbos politika remiasi *selektyvinės daugiakalbystės principu* [10: 69], t. y. institucijose darbas vyksta keliomis pasirinktomis kalbomis (pvz., Jungtinės Tautos šiuo metu turi šešias oficialiąsias kalbas: anglų, prancūzų, ispanų, kinų, rusų ir arabų). Kartais tokio tipo organizacijos laikosi *vienkalbystės principo* [10: 70], t. y. darbas institucijose vyksta tik viena kalba (pvz., Europos laisvosios prekybos organizacijoje (*EFTA*) vartojama tik anglų kalba).

Tačiau Europos Sąjungos institucijos „bendrauja“ ne tik su valstybėmis narėmis, bet ir su jų piliečiais (fiziniais ir juridiniais asmenimis), be to, Sąjungos teisė turi viršenybę prieš nacionalines valstybių narių teises. Todėl Sąjungos piliečiai turi demokratinę teisę visą informaciją gauti savo gimtąja kalba [1: 2]. Taigi Europos Sąjungos kalbos politikos moto – „vienybė įvairovėje“ („*unity in diversity*“) [1: 3]. Šitaip išreiškiamą pagarba kiekvienos narės nacionaliniam savitumui, o kartu tai yra tas demokratinis pamatas, ant kurio statoma „integruotoji Europa“ [3: 83].

Nuo pat integracijos proceso pradžios laikomasi principo, jog bent viena kiekvienos valstybės narės kalba pripažįstama oficialiaja (Bendrijos)/Sąjungos kalba. Šiuo metu penkiolika valstybių Europos Sąjungoje bendrauja vienuolika *oficialiųjų kalbų* (be to, išimtinis statusas suteiktas ir dvyliktajai – airių – kalbai). Dauguma Sąjungos institucijų leidžiamų teisės aktų verčiama į visas oficialiąsias kalbas. Ši nuostata išliks ir ateityje, nepriklausomai nuo to, kiek valstybių narių sudarys Europos Sąjungą ir kiek joje bus oficialiųjų kalbų. Tai susiję su jau minėta specifine teisine Sąjungos prigimtimi – viršvalstybiškumu, – kuris ir yra svarbiausia Europos Sąjungoje galiojančio *kalbų lygiateisiškumo principo* prielaida. Kitas svarbus aspektas – Sąjungos piliečių teisė rinkti ir būti renkamiems į Europos Parlamentą. Šios teisės ribojimas priklausomai nuo užsienio kalbų mokėjimo taip pat pažeistų demokratijos principus. Taigi nepaisant visų sunkumų, kylančių dėl kalbų įvairovės, oficialiųjų kalbų skaičiaus negalima mažinti, o ateityje, įstojus naujoms narėms, jis neišvengiamai turės didėti.

Visai kas kita – vadinamosios *darbo kalbos*, kuriomis bendraujama Europos Sąjungos institucijų viduje. Šiuo metu, nors ir neoficialiai, aiškiai išsivertino trys darbo kalbos: anglų, prancūzų ir vokiečių (kai kuriose ES institucijose jų yra penkios – trys minėtosios bei ispanų ir italų). Toks apribojimas vi-

siškai pateisinamas siekiant efektyvaus šių institucijų darbo, tačiau kartu jis yra ir kai kurių svarbių problemų priežastis. Pirmą, tokia prioritetingą kai kurių kalbų padėtis lemia dviejų nelygiaverčių kategorijų politikų ir valdininkų atsiradimą: tokių, kurie gali dirbti (diskutuoti, derėtis, formuluoti sprendimus) savo gimtąja kalba, ir tokių, kurie turi taip gerai mokėti *bent* vieną užsienio (t. y. ES darbo) kalbą, kad tai netaptų kliūtimi jų darbui. Suprantama, jog tie politikai ir valdininkai, kuriems viena iš Sąjungos darbo kalbų yra gimtoji, turi neabejotiną pranašumą prieš likusius. Antra problema labiau teisinio pobūdžio: išties labai sunku būtų griežtai nubrėžti ribą tarp institucijų viduje vykstančio darbo, kurio metu pateisinamas kalbų skaičiaus apribojimas, ir darbo už šių institucijų, kai jau būtina laikytis kalbų lygiateisiškumo principo. Dar viena sudėtinga problema – kurios kalbos pasirenkamos darbo kalbomis ir kokią tai daro poveikį kitoms kalboms.

Be šių sunkumų instituciniame lygmenyje, kalbų įvairovė gali tapti rimta kliūtimi ir Europos Sąjungos bendrojoje rinkoje. Užsienio kalbų mokėjimas, o tiksliau – nepakankamas jų mokėjimas, gali gero kai apriboti piliečių teisę įsidarbinti bet kurioje valstybėje narėje, nes priimant į darbą pilietį, atvykusį iš kitos valstybės narės, labai dažnai (ypač valstybiniame sektoriuje) keliama sąlyga išlaikyti ne tik kvalifikacinį, bet ir kalbos mokėjimo egzaminą. Be to, kalbų įvairovė gali riboti ir laisvą prekių judėjimą rinkos viduje. Tai susiję su prekių ženklinimu: siekiant užtikrinti, kad informacija apie prekę būtų suprantama kiekvienam piliečiui, dažnai reikalaujama ženklininti prekę visomis oficialiosiomis Sąjungos kalbomis. Tai lemia papildomas išlaidas, kurios apsunkina laisvą prekės judėjimą rinkoje. Ši problema ypač keblu tuo požiūriu, kad jos negalima išspręsti įprastinėmis priemonėmis, naudojamomis bendrojoje rinkoje – taikant teisės aktų harmonizavimo ar nacionalinių standartų pripažinimo principus. Kaip gi būtų galima harmonizuoti kalbų įvairovę? Nebent įvedant bendrą kalbą, tačiau neaišku, kurią – anglų, o gal esperanto? Abipusis nacionalinių standartų pripažinimas problemos taip pat neišsprendžia, nes kitų kalbų pripažinimas bendravimo nepalengvina. Taigi dėl šio kalbų problemos savitumo Europos Sąjungos bendroji rinka ir ateityje išliks daugiakalbė, ir šį faktą reikia priimti tiesiog kaip egzistuojančią realybę, žinoma, kiekvienu konkrečiu atveju stebint, ar nacionalinės kalbinės nuostatos nėra diskriminuojančios ir ar jos nėra taikomos neproporcingai.

Tokia situacija kalbų įvairovės požiūriu Europos Sąjungoje ir jos institucijose, tačiau ne mažiau svarbus ir kitas aspektas – kaip į šią kalbų įvairovę reaguoja piliečiai. Labai dažnai galima išgirsti siūlymą, jog kiekvienas Sąjungos pilietis, be savo gimtosios kalbos, turėtų išmokti dvi užsienio kalbas. Tai neabejotinai labai palengvintų piliečių tarpusavio

bendravimą, todėl kalbų mokymąsi reikia skatinti, ir šis tikslas turėtų tapti visų valstybių narių švietimo politikos prioritetu. Tačiau tai tik vienas iš daugelio kalbų problemos aspektų, todėl vien jo nepakanka problemai išspręsti. Toli gražu ne kiekvienas pilietis nori ir sugeba mokytis užsienio kalbų. Be to, esant tokiai kalbų įvairovei, kurių nors trijų iš jų mokėjimas neišsprendžia visų bendravimo problemų (pvz., koks graikas, net ir išmokęs vokiečių bei prancūzų kalbas, vis dėlto nesusikalbės su portugalų, be gimtosios, mokančiu tik anglų ir ispanų kalbas).

Taigi visus išdėstytus aspektus būtų galima apibendrinti taip: *kultūrinė kalbų įvairovės vertė ir politinė bei ekonominė susikalbėjimo šioje įvairovėje būtinybė* – tai du svarbiausi ir savo esme priešaringi Europos Sąjungos kalbos politikos aspektai. Siekiant, kad penkiolikos, o greitai laiku ir kur kas didesnio valstybių skaičiaus integracija būtų ne šiaip tarpvyriausybinių bendradarbiavimo forumas, o tikra šių valstybių – visų pirma jų piliečių – Sąjunga, neišvengiamai teks ieškoti efektyviausių kalbų problemos sprendimo būdų. Tokių, kurie neįžeistų nacionalinių piliečių jausmų (taip atsitiktų, jei būtų atsakyta dabartinės kalbų įvairovės apsiribojant viena ar pora kalbų), tačiau tuo pat metu užtikrintų efektyvų darbą Sąjungos institucijose bei nesutrikdytų bendrosios rinkos veikimo.

IŠVADOS

1. Emocinis faktorius. Pagal europietiškąją tradiciją kalba turi ypatingos reikšmės formuojantis individo ir nacionalinės valstybės identitetui. Todėl oficialiųjų kalbų skaičiaus sumažinimas Europos Sąjungos lygmenyje neatitiktų kalbos politikos tendencijų valstybėse narėse ir galėtų tapti rimtų konfliktų priežastimi.

2. Demokratinis faktorius. Europos Parlamentas yra vienintelė piliečių tiesiogiai renkama Sąjungos institucija. Oficialiųjų kalbų skaičiaus sumažinimas reikštų, jog piliečių teisė būti renkamiems į šią instituciją ribojama priklausomai nuo užsienio kalbų mokėjimo. Tai turėtų neigiamos įtakos piliečių požiūriui į Europos Sąjungą ir dar labiau paaštrintų dabartinius priekaištus dėl demokratijos stygiaus.

3. Teisinis faktorius. Europos Sąjunga – ne įprastinio pobūdžio tarptautinė organizacija, bet viršvalstybinė organizacija, kurios institucijų leidžiami teisės aktai daro tiesioginį poveikį kiekvienam Sąjungos piliečiui. Oficialiųjų kalbų skaičiaus sumažinimas reikštų, jog ne visi piliečiai gali skaityti jiems galiojančias teisės normas gimtąja kalba, o tai prieštarautų demokratijos ir skaidrios veiklos principams.

4. Kultūrinis faktorius. Europos Sąjungos įsipareigojimas saugoti ir puoselėti nacionalines valstybių narių kultūras sudaro sąlygas formuoti *kultūriniam* Europos identitetui, kuris savo ruožtu yra *politinio* identiteto pamatas. Kalba – svarbiausia sudėtinė kul-

tūros dalis, todėl išsaugoti pagarbą nacionalinėms kalboms yra labai svarbu kuriant „piliečių Europą“.

Gauta
2004 05 04

Literatūra

1. Berteloot P. Language Policy in the European Union. Šarčević S. (ed.). *Legal Translation: Preparation for Accession to the European Union*. Rijeka, 2001. P. 1–10.
2. Böckenförde E.-W. *Staat, Nation, Europa*. Frankfurt/Main, 2000.
3. Bruha T. Rechtliche Aspekte der Vielsprachigkeit. Bruha T., Seeler H.-J. (Hg.). *Die Europäische Union und ihre Sprachen*. Baden-Baden, 1998. P. 83–104.
4. Eco U. *Tobulos kalbos paieškos Europos kultūroje*. Vilnius, 2001.
5. Haarmann H. *Babylonische Welt. Geschichte und Zukunft der Sprachen*. Frankfurt/Main, 2001.
6. Immerfall S., Sobisch A. Europäische Integration und europäische Identität: Die Europäische Union im Bewußtsein ihrer Bürger. *Aus Politik und Zeitgeschichte B10/97*. Beilage zur Wochenzeitung *Das Parlament*, 1997.02.28.
7. Koslowski P. Über europäische und nationale Identität. Koslowski P., Brague R. (Hg.). *Vaterland Europa: Europäische und nationale Identität im Konflikt*. Wien, 1997. P. 41–70.
8. Nelde P. H. Perspektiven einer europäischen Sprachpolitik. Rutke D. (Hg.). *Europäische Mehrsprachigkeit: Analysen – Konzepte – Dokumente*. Aachen, 2002. P. 11–28.
9. Siguan M. *Die Sprachen im vereinten Europa*. Tübingen, 2001.
10. Witt J. *Wohin steuern die Sprachen Europas? Probleme der EU-Sprachpolitik*. Tübingen, 2001.

Rasa Klimaitė

DIE ROLLE DER SPRACHEN IM EUROPÄISCHEN INTEGRATIONSPROZESS

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der vorliegende Artikel beschäftigt sich mit den vielfältigen Aspekten der europäischen Sprachpolitik. Es wird ausführlich den Fragen des Zusammenspiels von Sprache und Identität sowie Sprache und Nationalismus nachgegangen, die einen ganz wichtigen Hintergrund für das Verständnis der heutigen Sprachenvielfalt in Europa bilden.

Ein kurzer Überblick über die Entwicklung der nationalen Sprachpolitik in den Mitgliedstaaten der EU zeigt deutlich, dass Sprachpolitik in allen europäischen Staaten eine sehr emotionsgeladene Angelegenheit ist. Diesem Faktor soll unbedingt auf der Unionsebene Rechnung getragen werden, um meistens sehr einseitige Reformvorschläge (wie die Beschneidung der Zahl der heutigen EU-Amtssprachen) zu vermeiden.

Ein besonderer Augenmerk gilt der Begründung des heutigen sprachpolitischen Systems der Europäischen Union durch das einzigartige Charakter der Union.

Stichwörter: Sprachenvielfalt, Nationalsprache, nationale Identität, Nationalstaat, Sprachpolitik, offizielle Sprachen, Arbeitssprachen, Prinzip der Sprachgleichheit